

γράμματα

Αρσεντούλας:
Διμήτρη Δονατούρη

Μάρτιν Χάιντεγκερ.
Παρά το γεγονός ότι το κορυφαίο έργο του «Είναι και χρόνος» δεν αποτελεί πρόογμα της μεταγενέστερης εμπλοκής του με το ναζιστικό καθεστώς, όπως επισήμανε ο Παναγιώτης Θαναασός, μια βαριά σκιά καλύπτει την κληρονομιά του Γερμανού φιλοσόφου. «Ο μέγιστος των στοχαστών, ο ελάχιστος των ανθρώπων», είχε γράψει γι' αυτόν ο μαθητής του, Χανς-Γκεόργκ Γκάνταμερ.

Η πιο γόνιμη αποτυχία της δυτικής σκέψης

Εκατό χρόνια μετά την έκδοσή του, το «Είναι και χρόνος» του Μάρτιν Χάιντεγκερ μεταφράζεται ξανά στα ελληνικά. Ο μεταφραστής του, Παναγιώτης Θαναασός, μιλάει στην «Κ» για την επιρροή του έργου στη σκιά του ναζιστικού στίγματος, αλλά και για την ανάγνωσή του την εποχή της τεχνητής νοημοσύνης

MARTIN HEIDEGGER
Είναι και χρόνος
μτφρ. Παναγιώτης Θαναασός
εκδ. Πατάκι, 2026, σελ. 736

Συνέντευξη στον **ΗΛΙΑ ΜΑΓΚΛΙΝΗ**
Μπορεί το σημαντικότερο φιλοσοφικό κείμενο του 20ού αιώνα να συνιστά τελικά μια αποτυχία; Και όμως, αυτό ισχύει για το εμβληματικό «Είναι και χρόνος» του Μάρτιν Χάιντεγκερ. «Έχουμε όντως ένα παράδοξο», λέει ο Παναγιώτης Θαναασός, καθηγητής Ιστορίας της Φιλοσοφίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, όταν τον συναντά ως ένα καφέ, με ανοικτό το λάπτοπ μπροστά του. Αφορμή της συνάντησής μας, η ολοκλήρωση – έπειτα από επτά χρόνια – της νέας μετάφρασης του έργου, που κυκλοφορεί αυτές τις μέρες από τον Πατάκι.

Μα αποτυχία το σημείο αναφοράς για τη δυτική φιλοσοφία; Ο μεταφραστής του είναι κατηγορηματικός: «Πρόκειται για έργο που συνιστά τη μεγαλύτερη αποτυχία στην ιστορία της φιλοσοφίας: διότι δεν έχει ολοκληρωθεί. Σκεδίστηκε για δύο μέτρα, με τρεις ενότητες το καθένα, δηλαδή συνολικά έξι τμήματα. Κυκλοφόρησαν μόνο τα δύο. Το τρίτο και κεντρικό τμήμα του πρώτου μέρους, όπου ο Χάιντεγκερ είχε εξηγήσει ότι θα δώσει μια πρώτη απάντηση στο ερώτημα για το νόημα του Είναι, δεν δημοσιεύθηκε ποτέ. Το παραδέχεται ο ίδιος στην αλληλογραφία του. Είναι, θα λέγαμε, ένα φιλοσοφικό σπαράγγι το οποίο παραμένει ασύγκριτα σημαντικό».

Ο Χάιντεγκερ γεννήθηκε το 1889 και πέθανε το 1976. Με τα έργα του καθόρισε τον φιλοσοφικό στοχασμό έως και σήμερα επηρεάζοντας τις γενιές των επόμενων του. Το «Είναι και χρόνος», το οποίο κυκλοφόρησε το 1927 και του χρόνου κλείνει έναν αιώνα, παραμένει το πιο γνωστό και κομβικό. «Υπάρχουν πολλοί στοχαστές και φιλόσοφοι οι οποίοι δεν δίδονται διόλου φιλικά προς τον Χάιντεγκερ και όμως εξακολουθούν να υποστηρίζουν ότι είναι το σημαντικότερο φιλοσοφικό έργο του 20ού αιώνα», λέει ο Π. Θαναασός, ο οποίος θα το διδάσκει τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο σε διά ζωής σεμινάρια στο φιλοσοφικό εργαστήριο Action Plus (κτίριο ΕΣΗΕΑ, Ακαδημίας 20).

Η καθόλου φιλική διάθεση οφείλεται φυσικά στο μεγάλο «σκόνδαλο»: τη σύνδεση και τον ενθουσιασμό του Χάιντεγκερ για το ναζιστικό καθεστώς, με αποκορύφωμα την ανάληψη της θέσης του πρότερου στο Πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ το 1934. Διαβάζω στην αριστερή σελίδα του βιβλίου: «Στον ΕΝΤΜΟΥΝΤ ΧΟΥΣΣΕΡΛ, με σεβασμό και φιλία». Ο εβραϊκής καταγωγής Χούσερλ, θεμελιωτής της Φαινομενολογίας, υπήρξε δάσκαλος του Χάιντεγκερ στο Φράιμπουργκ. Το 1933 όμως, με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, ο Χούσερλ εκδιώχθηκε από τη θέση του. Ο μέχρι τότε πιστός μαθητής του σιώπησε και στη συνέχεια αποκόμισε τα οφέλη από τη στήριξη που παρέσχε στους ναζί. Η μελανία αυτή σελίδα οδήγησε έναν δικό του σημαντικό μαθητή, τον Χανς-Γκεόργκ Γκάνταμερ, να αποτυπώσει τη γνώμη πολλών με μία φράση: «Ο μέγιστος των στοχαστών, ο ελάχιστος των ανθρώπων».

Ο Παναγιώτης Θαναασός, καθηγητής Ιστορίας της Φιλοσοφίας στο ΕΚΠΑ και μεταφραστής του έργου του Χάιντεγκερ, υπογραμμίζει ότι ο Γερμανός στοχαστής «είναι ο πρώτος που επιχειρεί μια ανάλυση της ανθρώπινης ύπαρξης στην πλήρη εξιστορικευμένη της».

«Η πολιτική εμπλοκή του εξακολουθεί να αιωρείται ως σκιά πάνω του», τονίζει ο Π. Θαναασός. «Και είναι μια ιστορία η οποία αναζητούμενα από καιρού εις καιρόν, όπως με την πρόσφατη δημοσίευση των λεγόμενων "Μαύρων Τετραδίων" (εκδ. Κίχλη). Είναι κάτι που δεν πρέπει να αφήνουμε στην άκρη, από την άλλη δεν αποτελεί επαρκή λόγο για να χαρακτηρίσουμε το σύνολο του έργου του ναζιστικού φιλοσόφου. Σίγουρα υπάρχουν και στα φιλοσοφικά έργα του αναφορές οι οποίες έχουν σαφή πολιτικό χαρακτήρα, αλλά δεν θα έλεγα ότι το "Είναι και χρόνος" αποτελεί πρόογμα της μεταγενέστερης πολιτικής εμπλοκής του».

Γιατί, λοιπόν, παραμένει τόσο σημαντικό έως και σήμερα η «φιλοσοφική αποτυχία» που γράφτηκε από έναν εθνικοσοσιαλιστή; Κατά τον Θαναασό, αποτελεί έργο βαρύνουσας φιλοσοφικής σημασίας, που επιχειρεί – και καταφέρνει σε μεγάλο βαθμό – να ανανεώσει το παραδοσιακό οντολογικό εγχείρημα: το ερώτημα για το νόημα του Είναι. Με τη βοήθεια της εκλαϊκευσης: ο Χάιντεγκερ διαχωρίζει πλήρως το «ον» (ένα τραπέζι δίπλα μας, ένα δέντρο, ένα αυτοκίνητο) από το «είναι» (τα ανοικτά πεδία όπου τα όντα γίνονται κατανοητά). Και ξεκινά τη δική του προσπάθεια συνδέοντας το νόημα του Είναι με το πρόβλημα της ύπαρξης, συ-

μπλέκοντας ακολούθως τα δύο με την προβληματική του χρόνου. Αν πάμε 25 αιώνες πιο πίσω, θα δούμε ότι ο πρώτος που κάνει οντολογία είναι ο Πορμενίδης. Ο χρόνος συνδυάζεται πάντα με την ενάλια, με τη μεταβολή, ενώ το Είναι, π.χ. στον Παρμενίδα, συνιστά έννοια του κατεξοχήν αμετάβλητου.

Ο Χάιντεγκερ βρίσκεται στον αντίποδα αυτής της θεωρίας: «το Είναι, υποστηρίζει, δεν μπορεί να συλληφθεί έξω και πέρα από τις τρεις χρονικές διαστάσεις (παρελθόν, παρόν, μέλλον), τις οποίες αποκαλεί εκστάσεις. Ουδμία σχέση με τη μυστικιστική έννοια του όρου – η λέξη προέρχεται ετυμολογικά από το "είσταιμι", βγαίνει δηλαδή έξω από τον εαυτό μου. Αυτό που εμείς αποκαλούμε διαστάσεις του χρόνου είναι οι εκστάσεις του Χάιντεγκερ: π.χ., το παρελθόν έχει μεν παρελθεί, αλλά συνεχίζει να μας αφορά, βγαίνει δηλαδή από τον εαυτό του επηρεάζοντας και το παρόν και το μέλλον. Ο Χάιντεγκερ, λοιπόν, προσπαθεί να δώσει μια απάντηση σε αυτά τα ζητήματα που αφορούν την ύπαρξη στην πυρηνά της. Αυτή είναι η προσδοκία του. Αλλά η βασική φιλοδοξία του, να δοθεί μια απάντηση για το νόημα του Είναι, παραμένει τελικά ανεκπλήρωτη».

• Γυρίστε σελίδα

Σταθμοί μιας ταραχώδους διαδρομής

26 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1889	1911	1924	1927	1934	1945	1947	26 ΜΑΪΟΥ 1976
Γεννιέται στο Μόσκιν της Βόρειας Γερμανίας. Μεγαλώνει σε μια φτωχή, καθολική οικογένεια, με τον πατέρα του να εργάζεται ως νεκροκόφος.	Ξεκινάει σπουδές Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Φρόμμουργκ, αφού εγκαταλείπει τις αρχικές σπουδές Θεολογίας και τον στόχο να γίνει ιερέας.	Συνάπτει μυστική ερωτική σχέση με τη 18χρονη τότε φοιτήτριά του Χάνα Αρεντ. Μαθητές του υπήρξαν επίσης οι εβραϊκοί καλλιγράφοι Χανς Γιόνας και Εμανουέλ Λεβίνος.	Κυκλοφορεί το «Είναι και χρόνος», που μέχρι σήμερα θεωρείται το μαγνημ ος του. Η πρώτη μετάφραση στα ελληνικά είναι του Γιάννη Τζαβάρρα (Δωδώνη, 1978).	Αναλαμβάνει τη θέση του πρώτου στο Πανεπιστήμιο του Φρόμμουργκ - έκτοτε η εκάτομή του με τον γερμανικό αέτι στο πέτο των σταγμάτων.	Μετά την ήττα της Γερμανίας, οι συμμαχικές αρχές του απογορεύουν τη διδασκαλία. Παθαίνει νευρική κρίση και νοσηλεύεται για ένα διάστημα σε σανατόριο.	Αποσύρεται στην περιφέρεια καλύβα του στο Τοντ-νέουμπεργκ του Μέλανου Αρμίου, όπου γράφει μερικά από τα ύστερα δοκίμιά του, όπως η «Επιστολή για τον ανθρώπινο μίσος».	Πεθαίνει στο Φρόμμουργκ και κηδεύεται, σύμφωνα με την επιθυμία του, με καθολική τελετή στη γενέτειρά του.

Ο άνθρωπος, ο Θεός και ο θάνατος

• Συνέχεια από την προηγούμενη σελίδα

Η «έκρηξη» του 1927

Στη Φυσική ο Αϊνστάιν μεταβάλλει την έννοια του χρόνου, ο Φρόντλ εντάσσει τη σκοτεινότητα του ασυνείδητου, ενώ συνυπάρχουν ο Κάφκα, η «Ερημη Χώρα» του Ελιοτ, ο Τζόις και η Βιρτζίνια Τουλάρ.

Λόγω του κομβικού έργου του, ο Χάιντεγκερ συνδέθηκε με το φιλοσοφικό ρεύμα του υπαρξισμού, κάτι που ο ίδιος δεν αποδέχθηκε ποτέ. «Είναι δικαιολογημένη αυτή του η στάση διότι δεν ήθελε να μιλήσει μόνο για την ανθρώπινη ύπαρξη αλλά και για το «καθολό Είναί», δηλαδή το Είναι εν γένει. Από την άλλη, όπως, μέσα από το «Είναι και χρόνος» έχουμε και μια ανάλυση της ανθρώπινης ύπαρξης. Ως εκ τούτου, θα λέγαμε, μια πρώτη εκδοχή υπαρξιστικής ανάλυσης. Η ιδιαιτερότητα του Χάιντεγκερ έγκειται στο ότι επικεντρώνει την ανάλυση της ανθρώπινης ύπαρξης στην πλήρη εξιστορησιμότητά της. Είναι ο πρώτος φιλόσοφος που κάνει κάτι τέτοιο - σε ένα βαθμό το είχε πράξει νωρίτερα και ο Κίρκεγκορ, από τον οποίο ο Χάιντεγκερ είχε επηρεαστεί περισσότερο απ' ό,τι μπορούσε να παραδεχθεί. Τον θεωρούσε «χριστιανό φιλόσοφο». Φωτίζει όμως ότι και ο Χάιντεγκερ ξεκινάει με σπουδές Θεολογίας. Στο ωριμάζει φιλοσοφικά, αποβάλλει το θεολογικό φορτίο, χωρίς όμως να σημαίνει ότι οι επιμέρους πτυχές της σκέψης του δεν έχουν επηρεαστεί. Μελετάει τον Κίρκεγκορ, όπως και έναν μεγάλο εκπρόσωπο του δικτικού μυστικισμού του ύστερου Μεσαίωνα, τον Μάστερ Εκαρτ. Ωστόσο, ο Χάιντεγκερ απέχει από αυτό που προσπαθεί να κάνει η λεγόμενη φιλοσοφική ανθρωπολογία, δηλαδή τι είναι ο άνθρωπος σε αντιδιαστολή προς τα άλλα όντα. Δεν τον ενδιαφέρει το είδος «άνθρωπος», αλλά ο άνθρωπος σε μια ακραία, ριζικά εξιστορησιμότητα του».

Αν υπάρχει ένα στοιχείο που καθιστά το «Είναι και χρόνος» κείμενο που «καίει», είναι η ανάλυσή του πάνω στην έννοια του θανάτου, η οποία, όπως επισήμαται ο Π. Θανασάς, έχει ασκήσει μεγάλη επίδραση ακόμη και έξω από τη φιλοσοφία. «Η ανθρώπινη ύπαρξη περιγράφεται ως ένα διαρκές Είναι προς θάνατον. Ο θάνατος δηλαδή, ως μια «έσχατη δυνατότητα», όπως την αποκαλεί. Διαρκώς σχετιζόμαστε με αυτή τη «δυνατότητα», η δηλαδή βιωσιμότητα: είτε παρακαμπτόμενη - προσπαθώντας να ξεχάσουμε τη θνητότητα

μας - είτε αφομοιώνοντάς την».

Η κοσμογονία του 1927

Το 1927, όταν εκδίδεται το «Είναι και χρόνος», συντελείται μια κοσμογονία: Στη Φυσική ο Αϊνστάιν μεταβάλλει δραστικά την έννοια του χρόνου και η κβαντομηχανική αλλάζει ριζοσπαστικά την αντίληψή μας περί ύλης. Ο Φρόντλ εισάγει τα σκοτάδια του ασυνείδητου μέσω της ψυχικής ανάλυσης, ενώ στη μουσική η, συχνά απόκοσμη, ατονικότητα των

Σέμπερνερ, Μπερνγκ και Βέμπερν σοκάρει. Υπάρχουν ακόμη ο εφελάντς του Κάφκα, η «Ερημη Χώρα» του Ελιοτ, ο μοντερνισμός του Τζόις και της Γουλφ, ο σουρεαλισμός στην τέχνη και στην ποίηση. Κατά πόσον αγγίζουν όλα αυτά τον Χάιντεγκερ; «Κινείται μέσα στο πνεύμα της εποχής του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει εντυπωσιαστεί σε όλα αυτά», μου εξηγεί ο Θανασάς. «Θα έλεγα ότι αποτελεί μέρος ενός κλίματος διανοητικού που φέρ-

νει νέα αντίληψη για το τι είναι πραγματικότητα και τι είναι ο άνθρωπος μέσα σε αυτό το πραγματικό. Μιλάμε για τη σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο, η οποία έχει μια αρχίζει να βγαίνει από την παραδοσιακή αντίληψη ότι ο άνθρωπος είναι μια εμπειροβιομηχανική μέθοδος σε ένα κλειστό κομμάτι, δηλαδή τον κόσμο. Κάτι έχει διαταραχθεί, κάτι έχει διασαλευθεί και θα μπορούσαμε να πούμε ότι το «Είναι και χρόνος» αποτελεί τη φιλοσοφική έκφρα-

ση αυτής της υπέρβασης, αυτής της παγωμένης κοσμοεικόνας».

Και η τεχνική νοσηρότητα

Το εκπαιδευτικό με το μαγνημ ος του Χάιντεγκερ είναι πως παραμένει ένα κείμενο που δεν δεσμεύεται από τις εκάστοτε πολιτικές και ιστορικές συνθήκες μιας εποχής, καθώς αφορά τον άνθρωπο στην ολότητά του μέσα στον χρόνο. Πάντα σε αυτό αναρωτιέται: Σήμερα, με τον τρόπο που το Διαδίκτυο έχει μεταβάλει τη σχέση μας με τον χρόνο αλλά και τον χώρο, στην εποχή της τεχνικής νοσηρότητας, τι μπορεί να σημαίνει το «Είναι και χρόνος»;

Ο Θανασάς χαμογελάει. «Αν κοιτάξετε τις δέκα σελίδες που αφιερώνει στη φλυαρία, ο νους σας θα πάει αμέσως στα σημερινά μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Αμέσως όμως σοβαρεύει. «Αν θέλουμε να είμαστε ειλικρινείς, η φιλοσοφία εμφανίζεται πάντοτε εκ των υστέρων, προσπαθώντας να κατανοήσει κάτι που έχει ήδη συμβεί. Προσωπικά νιώθω ανέτοιμος ακόμη να πω σιδηρόπλοιο για το κατακλυσμιαίο φαινόμενο της τεχνικής νοσηρότητας, κάτι ριζικά καινοφανές. Αυτό που μπορώ να πω με βεβαιότητα είναι ότι έργα όπως το «Είναι και χρόνος» δεν θα πύθουν ποτέ να μας αφορούν όσο παραμένουμε θνητοί. Γιατί η θνητότητα είναι ένας βασικός άξονας γύρω από τον οποίο συγκροτείται. Ο Χάιντεγκερ κινείται στον αντίποδα της ιδέας του απόλυτου, θεωρώντας η οποία διατρέχει όλη την ιστορία της φιλοσοφίας: ότι στόχος και κορωνίδα της φιλοσοφικής γνώσης είναι η γνώση του απόλυτου. Στην πραγματικότητα, λέει ο Χάιντεγκερ, αυτό που είμαστε είναι ο τρόπος με τον οποίο επιλέγουμε τις δυνατότητές μας. Και επιλέγουμε δυνατότητες σημαίνει πάντα ότι παρακάμπτουμε ή ακυρώνουμε άλλες. Επομένως, η περατότητα, αλλά και η αρνητικότητα ήδη με την έννοια της αποσιώπησης δυνατότητων που έχουμε, είναι κάτι που διαπερνά εγκάρσια την ανθρώπινη ύπαρξη. Είμαστε όχι μόνο - και όχι τόσο - όσα έχουμε κάνει και έχουμε επιλέξει, αλλά με έναν ριζικό τρόπο και όλα αυτά που δεν έχουμε γίνει, που δεν έχουμε ζήσει».

Όσα δεν ζήσαμε

Στην πραγματικότητα, λέει ο Χάιντεγκερ, αυτό που είμαστε είναι ο τρόπος με τον οποίο επιλέγουμε τις δυνατότητές μας. Και επιλέγουμε δυνατότητες σημαίνει πάντα ότι παρακάμπτουμε ή ακυρώνουμε άλλες. Επομένως, η περατότητα, αλλά και η αρνητικότητα ήδη με την έννοια της αποσιώπησης δυνατότητων που έχουμε, είναι κάτι που διαπερνά εγκάρσια την ανθρώπινη ύπαρξη. Είμαστε όχι μόνο - και όχι τόσο - όσα έχουμε κάνει και έχουμε επιλέξει, αλλά με έναν ριζικό τρόπο και όλα αυτά που δεν έχουμε γίνει, που δεν έχουμε ζήσει».

Ο Μάρτιν Χάιντεγκερ στο Τοντνέουμπεργκ, νοτιώς του Φρόμμουργκ, το 1968. Στην περιοχή αυτή, στις παρυφές του Μέλανου Αρμίου, ο Γερμανός φιλόσοφος είχε ένα μικρό ξύλινο όικημο, όπου απομονώνονταν για να σκεφτεί και να γράψει τα έργα του.

Η σιωπή για τη μεγάλη του (ναζιστική) πλάνη

Του ΔΙΟΝΥΣΗ ΚΑΒΒΑΔΑ

«Τα γάρ δη μεγάλα πάντα επισηφάλλη»

Πλάτωνος «Πολιτεία» 497 β 9

«Όπως στακάει μεγάλες δυνάμεις θα πλανηθεί μεγαλειόδοξος», διατείνεται ο Χάιντεγκερ το 1954 σε μια αποστολή του για τους κινδύνους που απειλούν εγγενώς τον στοχασμό, αλλά και τις προέξεις μας, αφού ο στοχασμός είναι και αυτός μια μορφή πράξης.

Θα μπορούσε η εν λόγω ρήση του Γερμανού φιλοσόφου να διαβαστεί ως μία εκ των υστέρων αυτοβιογραφική κριτική ομολογία για τη συμπεριφορά του με τον γερμανικό εθνικοσοσιαλισμό το 1933, όταν εξέλεξε πρόεδρος στο Πανεπιστήμιο του Φρόμμουργκ; Πώς μπορεί ένας τόσο «μεγαλειόδοξος» στοχαστικός πρόσωπος να μην αντιληφθεί την αποσιώπηση στοχασμού στο εθνικοσοσιαλιστικό κίνημα; Γιατί ο Χάιν-

τεγκερ σιώπησε για τη εγκλήματα των ναζί ακόμη και μετά το 1945 και δεν πρόβη σε κάποια δημόσια δήλωση μετανοίας ή μεταστροφής; Ποια είναι η σημασία όλων αυτών των θεμελιωδών όρων, όπως πλάνη, σιωπή, δημοσιότητα, πολιτική, ανθρωπισμός, ήθος, θάνατος κ.ά., στο έργο του; Μήπως εκεί βρίσκεται η απάντησή στα επτακτικά ερωτήματα που τέθηκαν και τίθενται εδώ και πολλά χρόνια σχετικά με την ανιγναιμότητα του, ή για μεγάλο μέρος των ερωτημάτων, πιθανά απαντάται αλλά και «μη αυθεντικά» στάση φυγής από την ανάληψη ευθύνης;

Από τις ελάχιστες ρητές αναφορές του στα επίμαχα θέματα παραθέτω δύο χαρακτηριστικές: «Αυτό που σήμερα προσφέρεται ως "η" φιλοσοφία του εθνικοσοσιαλισμού, αλλά δεν έχει τίποτα κοινό με την εσωτερική αλήθεια και το μεγάλο αυτού του κινήματος (δηλαδή τη συνάντηση της πλανητικής καθορισμένης τεχνι-

κής με τον σύγχρονο άνθρωπο), ψευδής είναι στα θάλα νερὰ [της φιλοσοφίας] των "αδίων" και των "ολοτήτων"» (1935).

«Η γεωργία είναι τώρα εκμηχανισμένη βιομηχανία διατροφής και στην ουσία το ίδιο συμβαίνει με την παραγωγή πτωμάτων στους θαλάμους αερίων και στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, το ίδιο και με τον αποκλεισμό και τη λιμοκτονία λαών, το ίδιο με τη κατασκευή ατομικών βομβών» (1949).

Η πρώτη αναφορά φαίνεται να συνιστά μια κριτική αποτίμηση του υπαρκτού εθνικοσοσιαλισμού και της ιδεολογίας του βιολογικού ρατσισμού, βασισμένου στη μεταφυσική των αδίων και άρα της δυνατότητας απείσεως ορισμένων ανθρώπων τύπων. Την ίδια στιγμή ωστόσο εισάγεται μια ενδιάμεση διαφορά («εσωτερική αλήθεια») που νομιμοποιεί την εμφάνιση ενός νέου τύπου ανθρώπου που θα σταθεί στο αληθινό ύψος της ιστορικότητας ενώπι-

της τεχνικο-επιστημονικής κυριαρχίας.

Στη δεύτερη αναφορά φαίνεται να ασκεί κριτική στα ναζιστικά εγκλήματα, αλλά την ίδια στιγμή τα αποδίδει στην εκβιομηχανισμό του θανάτου, ήτοι στην ελκυστική στοχασμού περί της ουσίας της τεχνικής, αποφεύγοντας έτσι να τα αποδώσει «στο μεγάλο του κινήματος». Το 1933 ο Χάιντεγκερ πλανάται. Αργότερα, μετά το 1935 γνωρίζει ότι πλανήθηκε (η μεγαλύτερη βλακεία της ζωής μου), όμως το σύστημα εμμένει. Η «περίπτωση Χάιντεγκερ» απαιτεί μάλλον και μια συμπτωμική ανάλυση ή ανάλυση. Το ενδιαφέρον είναι ότι την κάνει ο ίδιος κυρίως όταν αναπτύσσει στην έννοια της πλάνης με όρους απολύτως συγγενείς με τη φροϊδική ψυχανάλυση (το σύστημα ως ταύροστροφο εκφορά εκκάλυψης και συγκάλυψης μιας εσωτερικής συγκρούσεως), την οποία παραδόξως απέρριπτε.

Η έννοια της πλάνης στον Χάιντεγκερ ενέχει μια διάσταση που συνδέεται με το πολιτικό μέσω της έννοιας της αλήθειας. Και αυτό επειδή ο Χάιντεγκερ το αργότερο μετά το «Είναι και χρόνος» αποδεσμεύει την έννοια της αλήθειας από κάθε γνωσιοθεωρία (ως σχέση αντισημειωτικής υποκειμένου προς το αντικείμενο) και τη μεταθέτει στην οντολογία. Η οντολογική αλήθεια δεν αντιπαράθετεί την αλήθεια στην πλάνη, ούτε μπορεί να την ανατρέψει διά παντός, όπως πράττεισαν όλες οι γνωσιοθεωρίες και οι «οντικές» πολιτικές (αμερικανισμός, κομμουνισμός, εθνικοσοσιαλισμός). Η οντολογική αλήθεια είναι ένας ανοικτός τόπος, ένα έμφωτο, όπου η έκπληξη δεν αναιρείται, αναιρετικότητα, φλυαρία είναι «ήδη πάντοτε» δυνατή, μάλλον «εκτός» από τις «οντικές» πολιτικές. Θα λέγαμε εδώ, για να χρησιμοποιήσουμε μια επωδό από το «Είναι και χρόνος». Ο Χάιντεγκερ αντίθετα με

ετυμολογικό τρόπο την εν λόγω έννοια από τον πλατωνικό «Κρατύλος» και την κατανοεί ως α-λήθεια, ήτοι ως «θεία αλήθεια», ως θεϊκή περιπλάνηση του Είναι. Στο «Περί ουσίας της αλήθειας» (1930) όπου ορίζει την «αλήθεια ωςλευτερία», αφιερώνει ένα κεφάλαιο στη «μη αλήθεια ως περιπλάνηση», αλλά και ως παρεκτροπή της συμπεριφοράς.

Η «πλάνη βλ. βοηθός», έγραφε ο Χάιντεγκερ («Απρος και οντος»), για τον Χάιντεγκερ ο μεγάλος εθνικός ποιητής της γερμανικής γλώσσας, Τόμας, η εμπειρία της πλάνης ως τέτοιας δεν βοηθάει να προβεί σε δημόσιες δηλώσεις μεταστροφής. Τον βοήθησε όμως να σταματήσει τη μιντιακή «δημοσιότητα» ως «ουσιότητα» της οντολογικής αλήθειας και έτσι να εμμένει στη σιωπή.

Ο κ. Διονύσιος Καββάδας είναι καθηγητής Φιλοσοφίας και Λοιπών Επιστημών στην ΑΣΚΤ.